

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Збірник наукових праць

**Актуальні
проблеми
сучасної
філології**

МОВОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Випуск XVII

*Наукові записки
Рівненського державного
гуманітарного університету*

Рівне–2009

ББК 81 Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету.
А 43 Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії.
4 Вип. 17. – Рівне: РДГУ, 2009. – 176 с.
УДК
811.161.2

У збірнику вміщено праці аспірантів, професорсько-викладацького складу мовознавчих кафедр Рівненського державного гуманітарного університету, Національного університету «Острозька академія» та інших вузів України з актуальних проблем граматичної будови української мови. Об'єктом лінгвістичного аналізу виступають структурні одиниці різних рівнів мовної системи. У полі зору мовознавців питання синтаксису, морфології, лексикології, мовної освіти тощо.

Для викладачів, аспірантів, студентів філологічних факультетів, учителів української мови.

Редакційна колегія:

Головний редактор **Шульжук Каленик Федорович**,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української мови
Рівненського державного гуманітарного університету,
дійсний член Академії наук вищої школи України

Заступник головного
редактора **Степанова Ольга Іванівна**,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови
Рівненського державного гуманітарного університету

Члени редакційної колегії:

1. **Архангельська А.М.**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри загального мовознавства та славістики Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету.
2. **Вихованець І.Р.**, член-кореспондент НАН України, доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту української мови НАН України (м. Київ).
3. **Вокальчук Г.М.**, доктор філологічних наук, доцент кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету.
4. **Загнітко А.П.**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Донецького національного університету.
5. **Кірілкова Н.В.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету.
6. **Кузьмич О.О.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету.
7. **Мандрик Н.В.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри методики викладання та культури української літератури Рівненського державного гуманітарного університету.
8. **Мірченко М.В.**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Волинського національного університету імені Лесі Українки.
9. **Тищенко О.В.**, доктор філологічних наук, професор, проректор з наукової роботи Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету.
10. **Шкарбан Т.М.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету.
11. **Шульжук Н.В.**, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри методики викладання та культури української мови Рівненського державного гуманітарного університету.

Упорядник: Степанова О.І.

Друкується за рішенням вченої ради
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 2 від 25 вересня 2009 р.)

Адреса редакції: 33000, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12. Рівненський державний гуманітарний університет.
(вул. Остафова, 31; кафедра української мови)

Розділ I

Актуальні проблеми синтаксису

УДК 811.161.2'367.332

Каленик ШУЛЬЖУК

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ВИЯВИ ВОКАТИВА

Стаття продовжує цикл публікацій автора про звертальні конструкції української мови. У ній розглянуто функціонування вокатива в різних синтаксичних структурах, зокрема і тих, що не виконують у сучасній мові функцію звертання.

Ключові слова: вокатив, кличний відмінок, вокативні речення, номінативні речення, вигуківі конструкції.

Проблеми вокатива (кличного відмінка) здавна привертала увагу мовознавців. Спочатку йшлося про функціонування кличного відмінка в реченні. Термін «звертання» уперше вжив Ф. І. Буслаєв, який виокремив його із складу головних і другорядних членів речення [1, с. 31]. Щодо граматичного зв'язку звертання з членами речення, до складу якого воно входить, більшість мовознавців, як зарубіжних, так і вітчизняних, його не визнавали.

Першим у вітчизняному мовознавстві наявність граматичного зв'язку кличного відмінка іменника з присудком у спонукальному реченні довів О. О. Потебня. Він кваліфікував такий кличний відмінок як підмет речення: «Усупереч правилу «відділяти комою кличний від присудка» (укр. «сира земле, розступися», «розступися, сира земле») і не відділяти називного («сира земля розступилася») думаю, що відстань у живій мові між цими відмінками і присудком однакова» [6, с. 101]. Ось чому О. О. Потебня вважав, що кличний, як і називний, маючи відповідну діяльність у реченні, стоїть не поза ним, а в ньому» [6, с. 101].

В українських граматиках XIX – поч. XX ст. звертання розглядається в морфології як кличний відмінок; питання про граматичний зв'язок його з членами речення переважно оминали; у разі ж

порушення цього положення кличний відмінок трактувався як такий, що не пов'язується з жодною частиною речення (В. Сімович та ін.). У більшості підручників і посібників для ВНЗ другої половини XX ст. звертання розглядали як слова, граматично не зв'язані з членами речення.

У теоретичних працях сучасних мовознавців кличний відмінок трактується як одна з периферійних градем морфолого-синтаксичної категорії відмінка, яка залежно від різних типів реченневих конструкцій реалізується в чотирьох різновидах: 1) семантично складний кличний (кличний адресата – потенційного суб'єкта дії); 2) семантично складний кличний акцентованого адресата і відповідно нейтралізованого суб'єкта; 3) кличний ідентифікуючий полісемантичний, що дублює відповідну семантико-синтаксичну функцію пов'язаного з ним займенника другої особи; 4) кличний однокомпонентного речення як конденсат адресатно-предикатної суб'єктної структури [3, с. 79]. Отже, в таких випадках вокатив у конструкціях типу *Хлопче, заспівай* (перший різновид) перебуває у центральній позиції підмета, що засвідчує форма координації між кличним відмінком і дієсловом наказового способу, напр.: *Хлопче, заспівай, Хлопці, заспівайте*. І. Р. Вихованець зазначає: «Функція адресата – потенційного суб'єкта

дії – є первинною семантико-синтаксичною функцією кличного, з якою корелює його первинна формально-синтаксична функція підмета» [2, с. 188]. Ця функція є базовою для кличного відмінка у вторинних функціях. Так, у конструкціях типу *Сьогодні, внучко, гарна погода*, на відміну від речень з дієслівним присудком наказового способу, він виступає як компонент із семантично забарвленою супровідною функцією потенційного суб'єкта дії, у семантико-синтаксичному плані «виконує функцію семантично акцентованого адресата і відповідно нейтралізованого суб'єкта дії, а у формально-синтаксичному – функцію детермінантного члена речення, залежного від предикативної (у двоскладному реченні присудково-підметової) основи речення» [2, с. 188].

У конструкціях типу *Ти, хлопче, гарно співаєш* кличний відмінок виконує формально-синтаксичну функцію опосередкованого другорядного члена (третьої різновид). Четвертий різновид розглядається як кличний однокомпонентного речення, в якому кличний конденсує суб'єктно-предикатну структуру [2, с. 189].

Незважаючи на різні підходи, у більшості праць сучасних мовознавців у синтаксичному аспекті вокатив розглядається як звертання – «інтонаційно виділений компонент речення, що називає істоти або персоніфіковані предмети, до яких адресовано мовлення» [9, с. 184].

Мета статті – з'ясувати функціонування вокатива у ролі звертання, вокативних речень, інших звертальних конструкцій, вигуківих речень.

Базовою функцією вокатива є звертання, що засвідчує різноманіття лексико-семантичних груп лексики, які можуть виконувати таку функцію. Інші конструкції з вокативом (звичайно в ролі головного компонента) значно обмежені в плані використання лексики.

В українській мові природною формою звертання є вокатив (кличний відмінок). Він має специфічні закінчення, в окремих випадках флексії вокатива можуть збігатися із закінченнями називного, давального і місцевого відмінків. Це явище М. С. Скаб кваліфікує як омофлексії вокатива [7, с. 70].

Звертання, являючи собою базову синтаксичну категорію, в якій реалізується вокатив, із семантичного погляду охоплює широке коло іменників у прямому і переносному значенні, що означають:

– прізвища, імена, по батькові, псевдоніми і прізвиська людей, напр.: *– Ти ще не заснула, Соломіє? – стиха обізвася Остап* (М. Коцюбинський); *Граї, Марку, граї* (Л. Костенко);

– назви людей за їх родинними стосунками, напр.: *Я й так боюсь, мамочко, що моє лихо відіб'ється на твоїх і без того неміцних нервах* (Леся Українка); *Ну, сину, як маєш охоту, то я тебе в школу віддам?* (М. Коцюбинський);

– соціальне становище, класову чи станову належність, посаду, звання, титул тощо, напр.: *Вельмишановний пане професоре! Сердечно дякую за прислані мені дві брошури* (І. Франко); *– Жартуйте, пане гетьмане!* (М. Грушевський); *– Де твоя шинель, сержанте?* (О. Гончар);

– професію, спеціальність особи, напр.: **Ой мельнику, мельниченьку**, змели мені пшениченьку (Нар. пісня); **Ой погонуку молодий**, гони воли до води (Нар. пісня); *Добре, учителю, що ти небокраї підняв нам людського стремління* (М. Вінграновський);

– національність особи, місце її мешкання, напр.: **Слов'яни любі, й ви усі народи!** Борітеся, стійте за свої свободи (П. Тичина); **Татарине, татарине**, чого ти тут прийшов? (Істор. пісня);

– назви різних органів чи частин тіла, напр.: *Умри, душе, розбийсь, холодне серце, так жить не вар!* (Леся Українка); *О кучері ясні і очі Беатріче, чого ж ви в темі моїй неясні і смутні?* (В. Сосюра);

– назви демонологічних та міфічних істот, напр.: *Вислухай, боже, у просьбах щирих, у нещасних молитвах нас, бідних невольників!* (Нар. дума); **О страднику великий Прометею**, тобі я заздрю (Леся Українка); *Ти хіба ніколи не плакала, Русалонько?* (Леся Українка);

– назви тварин і птахів та їх клички, напр.: *Куди їдеш, орле, куди виїжджаєш?* (Нар. пісня); *Спасибі тобі, мій голубе, що хоч ти мене не забуваєш...* (Т. Шевченко);

– назви рослинного світу, напр.: **Калино моя**, чом ти не цвіла? (Нар. пісня); **Гей дубоньку**, чи будеш ти стояти, як сива голова моя схитнеться? (Леся Українка); Не кури, **зажурена тополе**, над розгоном огнених доріг... (В. Сосюра);

– назви природних явищ, напр.: **Світи, місяцю**, звечора цілу нічку (Нар. пісня); **Зоре моя вечірняя**, зійди над горою (Т. Шевченко); Радійте, **гори в синій піднебесності!** Радійте, **ріки й давнії ліси!** (П. Тичина);

– географічні назви (сюди також належать слова земля, край, батьківщина, вітчизна, країна, держава), напр.: **Україно, моя сердечна нене!** Не лай мене, стражденна, незабута... (І. Франко); **Кохана стороно моя! Далекий рідний краю!** Щораз згадаю я тебе, то й казку сю згадаю (Леся Українка); Ні, я себе не можу уявити без тебе, **Дніпре**, як і без тополі, що в серці моїм змалку тополить (М. Вінграновський);

– абстрактні поняття (моральні якості, переживання, психічний стан, почуття тощо), напр.: **Ой смутку ж, мій смутку**, посиди ж ти в кутку... (Нар. пісня); **Гей, благословенна будь ти, молодосте!** (П. Тичина); **Фантазіє!** Порадь, як жити нещасливим! (Леся Українка); **Гей ти, доле моя, хоч тепер обізвись!** (В. Сосюра);

– збірність, сукупність когось (чогось), напр.: Збирайся, **родоньку**, звечора в суботоньку (Нар. пісня); **Товариство**, яке мені діло, чи я перший поет, чи останній? (Леся Українка);

– загальновідомі поняття культури і мистецтва, напр.: **Гей, кобзо моя, дружино моя, бандуро моя мальована!** Де ж мені тебе діти? (Нар. дума); Лунайте ж, **оркестри**, грими, **барабан**, бо крок наш і дух наш міцніє! (В. Сосюра).

У фольклорі, зокрема у народних піснях, у функції звертання можуть виступати слова, які в такій ролі в інших стилях сучасної української літературної мови не вживаються або ж використовуються спорадично. З семантичного погляду вони охоплюють:

– назви приміщень та їх частин, напр.: **Хилітєся, двері, поза мене** (Нар. пісня); **Бувайте здорові, соснові пороги** (Нар. пісня);

– назви предметів домашнього устаткування,

їжі, питва, тощо, напр.: **Ой чарочко рябенькая, випить тебе раденька я** (Нар. пісня); **Горить, горить, свічі, і вдень і вночі** (Нар. пісня);

– назви одягу, взуття, напр.: **Ой шуби мої дорогії, що ж ви мені наробили?** (Нар. пісня). Зрідка аналогічні звертання трапляються і в творах художньої літератури: **Хустиночко мережена, вишиваная, вигантую, подарую, а він мене поцілує** (Т. Шевченко);

– назви засобів пересування, зняття праці, напр.: **Добраніч, на здоров'я, жнії молодії, серпи золотії** (Нар. пісня); Ближче, ближче, **човнику**, до берега, – це ж моя матінка снідати принесла! (Нар. казка).

У сучасній українській мові звертання функціонують у різних за метою висловлювання реченнях, при цьому найвиразніше їх особливості виявляються у спонукальних реченнях з дієслівними присудками у формі наказового способу, напр.: **Прощай, любов, і ненависть, і горе! Прощайте, думи! Щастя і жалі!** (М. Вінграновський); **Мовчи, любов! Мовчїть, буремні доли!** (М. Вінграновський); **І все ж не обминайте, люди, осінньої журливої краси падолисту** (І. Цюпа). У цих реченнях спонукування, наказ, прохання, тощо стосуються адресата (особи, будь-якої істоти, персоніфікованого предмета), назва якого виражена кличним відмінком. Вважаємо кличним відмінком і ті форми, що збігається з формами називного відмінка.

Часто вживаються звертання у власне питальних реченнях, що близькі до спонукальних, напр.: **Де ти, Соломіє?** (М. Коцюбинський); **Куди ж мене зовеш, брунатна бджілко?** (В. Стус).

У розповідних реченнях за допомогою звертання мовець привертає увагу адресата до висловлюваного, напр.: – **От, доню, сватає тебе Грицько Пісченко** (М. Грушевський); **Це, Земле, ти кричиш у глибині...** (М. Вінграновський).

Звертання нерідко поширюється атрибутивними компонентами, напр.: **Зеленький барвіночку**, стелися низенько (Нар. пісня); **Люба сестронько, милий братику**, попрацюємо на Хрещатику (П. Тичина); **Благаю вас, пісні, мої пісні крилаті**, за ним услід, мов іскорки, летіть (Леся Українка);

Хлопче-молодче з карими очима! Нащо тобі жінка, камінь за плечима? (Нар. пісня).

У складі звертання часто наявні особові займенники *ти, ви*, які, перебуваючи у складі звертання, хоча й зберігають певною мірою своє лексичне значення, є фразеологічно пов'язаними зі власне звертанням. Залежно від місця, яке займають особові займенники *ти, ви* у складі звертання, можна розрізнити сильну і слабку позицію їх. У сильній позиції особовий займенник перебуває на початку звертальної конструкції, зберігає лексичне значення, служить засобом увиразнення власне звертання, підвищення емоційності, напр.: *Ой зійди, зійди, ти зірочко та вечірня* (Нар. пісня); *Ой дівчино, ти моє серденько, збуди ж мене в неділю раненько* (Нар. пісня).

Здебільшого ж особові займенники *ти, ви*, перебуваючи у середині звертальної конструкції, втрачають лексичне значення, наближаються до частки і виконують передусім роль ритмічного засобу (слабка позиція), напр.: *Вороженько ти моя, бідна ж моя голова* (Нар. пісня); *Пісне, моя ти підстрелена пташко, мусиш замовкнуть і ти* (І. Франко).

Зрідка в українській мові вокатив виконує функції номінатива – виступає підметом у реченні. О. О. Потебня дотримується думки, що «в багатьох випадках форма кличного вживається безглуздо, тільки для розміру, подібно до того як з такою метою вживаються і інші форми, відмінні від форм кличного... розглядуваний кличний зустрічається і в українських думках, розмір яких може обійтись без одного складу, притому іноді у випадках, коли називний і кличний рівноскладові... [6, с. 102].

Є. Тимченко, розглядаючи питання про вживання вокатива у функції номінатива в українській мові вбачає причину цього явища у більшій стилістичній виразності вокатива, ніж номінатива, яка виявляється в тому, що мовлення набуває піднесеного, урочистого звучання [8, с. 14].

Проф. М. Грунський пояснює вживання вокатива замість номінатива причинами ритмічного та стилістичного порядку [4, с. 49].

Важко, мабуть, погодитись з думками

Є. Тимченка та М. Грунського, що в українській мові часто вживається вокатив у функції номінатива, бо це явище характерне головним чином для усної народної творчості, зокрема для пісень і дум; зустрічається воно зрідка, напр.: *Сизенький голубчику та сидить на дубчику; Як приїхав сине до тії тополі: як цюкнув же раз, вона зашаталась; Ой заплаче молодий козаче по своїй дівчині; Дівчинонько плаче, сильненько ридас, свою долю проклинає.*

Кличний відмінок виконує функцію головного члена вокативного речення (звертання-речення). Уперше вокативні речення виділив російський лінгвіст О. О. Шахматов, який уважав їх односкладними структурами, що становлять «речення, у яких головним і єдиним членом є звертання, ім'я особи, до якої звернене мовлення, якщо це ім'я вимовлене з особливою інтонацією, що викликає складне уявлення, у центрі якого стоїть дана особа; у цій думці може бути виражений докір, жаль, закид, обурення. Пор., наприклад, *Коля!*, сказане тоном дорікання і яке викликає думку: *навіщо ти це зробив, навіщо ти так учинив, як тобі не соромно?»* [10, с. 86].

До вокативних речень переважно відносять лише такі, які є назвами осіб, хоча, на наш погляд, це може стосуватися і назв неістот. На відміну від звертання, вокативні речення становлять окремі висловлювання, сконденсовують у собі завдяки інтонації і підтексту багатство семантичних відтінків. Звертання-речення не потребують додаткового розкриття свого змісту в контексті, оскільки такий зміст концентрується в них, хоча словесно він, як правило, не виражений, а зрозумілий з інтонації, з якою вимовляється таке речення. Таким чином, вокативні речення, на відміну від звичайних звертань, звичайно виступають як самостійні, тобто не стоять при інших реченнях, в яких міститься основне висловлювання; Лише окремі лексеми непрямо можуть вказувати на ті відтінки значення, що виявляються з інтонації, напр.:

– *Остане!* – з розпукою кличе душа.

– *Соломіє-є!* – доноситься до неї крик серця.

– *Соломіє!* – чує вона крізь холодну хвилю, що б'є їй в очі, торкається чола, розплутує коси...

(М. Коцюбинський).

Інші конструкції звертального типу (не вокативні речення), що становлять окремі висловлювання і є, отже, реченнями, залишаються, як правило, поза увагою вчених. Ці речення значно відрізняються від вокативних своїм змістом і функціями. Звертальна функція у них надто послаблена: адресати у цих реченнях виступають не як співрозмовники людини, і від них не очікується відповідь. Тому в цих реченнях, на відміну від звертань і вокативних речень, слабке або майже відсутнє значення спонукання адресата до виконання ним певної дії. Натомість у цих реченнях більш-менш яскраво виявляється функція буттєва: вони насамперед стверджують існування певних предметів, явищ тощо. Ці конструкції якоюсь мірою наближаються до т.зв. «називного уявлення», який, на думку О. М. Пешковського, «не означає ні звертання, ні існування, ні діючого предмета (підмета), ні предмета, що кваліфікує інший предмет (прикладку і називний предикативний), а тільки нагадування про предмет, уявлення про нього» [5, с. 175].

Відмінність між називним уявленням і аналізованими конструкціями полягає в тому, що в називному уявленні зовсім відсутнє значення звертання, тоді як у реченнях цього типу воно якоюсь мірою зберігається. Оскільки вони констатують буття і, крім цього, зберігають якоюсь мірою значення звертання, то їх умовно можна назвати «кличним уявленням», а не звертаннями чи вокативними реченнями.

Виразніше зберігають значення спонукання речення оцінного характеру, які можна кваліфікувати як різновид номінативних речень, напр.: *Юрасю цвіте, рожевий квіте, мій зав'язаний світе! Я гулять іду та й питаюся, забарюся то й боюся...* (Нар. пісня).

Кличний уявлення становить особливий різновид номінативних речень, які вживаються передусім з метою викликати уявлення про предмет думки, напр.: *Ой маю, маю, зелен розмаю, ой ходить радість по всьому краю!* (М. Рильський).

У функції головного члена аналізованих конструкцій часто виступають назви певної

місцевості: *поле, луг, діброва, гай* тощо.

Похідними від вокативних є вигуківі конструкції, які, виражаючи різні емоції і волевиявлення, є нерозкладними з семантико-граматичного погляду, напр.: *Нехай люде не здивують, як я, мамо, потанцюю. Доленько моя!* (Т. Шевченко). Особливо часто функціонує власне вигуківі конструкції з вокативною формою *боже*, напр.: *Боже мій милий! Як-то жили ми любенько!* (Марко Вовчок).

Отже, вокатив виконує функцію звертання, головного члена вокативного речення, номінативного речення, підмета, використовується у вигуківі конструкціях.

Вимагає подальшого дослідження функціонування вокатива у різних жанрах художнього стилю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буслаев Ф.И. Историческая грамматика русского языка / Ф.И. Буслаев – М.: Учпедгиз, 1959. – 623 с.
2. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І.Р. Вихованець. – К.: Наук. думка, 1992. – 224 с.
3. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови / І. Вихованець, К. Городенська. – К.: Пульсари, 2004. – 400 с.
4. Гунський М. Історія форм української мови / М. Гунський, П. Ковальов. – Х.: Рад. школа, 1931. – 352 с.
5. Пешковский А.М. Русский синтаксис в научном освещении / А.М. Пешковский. – М.: Учпедгиз, 1956. – 511 с.
6. Потєбня А.А. Из записок по русской грамматике / А.А. Потєбня. – М.: Учпедгиз, 1958. – Т. 1-2. – 536 с.
7. Скаб М.С. Грамматика апелляції в українській мові / М.С. Скаб. – Чернівці: Місто, 2002. – 272 с.
8. Тимченко Є.К. Вокатив і інструменталь в українській мові / Є.К. Тимченко. – К.: Вид-во ВУАН, 1926. – 118 с.
9. Українська мова: Енциклопедія. – К.: Укр. енциклопедія, 2000. – 752 с.

10. Шахматов А.А. Синтаксис русского языка / А.А. Шахматов. – М.: Учпедгиз, 1941. – 620 с.

11. Шульжук К.Ф. Обращение в украинских народных песнях: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / К.Ф. Шульжук. – К., 1969. – 20 с.

РЕЗЮМЕ

В статті розглянуто функціонування звательного падежа в різних синтаксических структурах українського мовлення, зокрема тих, які виконують в сучасній мові функції звертання.

УДК 811.161.2'367.332

Наталія ЩЕРБАЧУК

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ВАЛЕНТНОЇ РАМКИ ПРЕДИКАТИВ ДІЇ ТА СТАНУ У ПРОСТОМУ ЕЛЕМЕНТАРНОМУ РЕЧЕННІ-РЕПЛІЦІ

У статті описується семантико-синтаксична структура простого елементарного речення-репліки із предикатами дії та стану, з'ясовуються особливості реалізації валентної рамки цих одиниць та засоби їх вираження у діалогічному мовленні.

Ключові слова: предикат дії, предикат стану, валентна рамка, субстанціальна синтаксема, речення-репліка, семантико-синтаксична структура простого елементарного речення.

Загальне значення конструкції, що дає назву позамовній дійсності, реалізується через компонентну наповнюваність, яка і визначає семантичну модель речення. Центральним компонентом такої конструкції є предикат, який на основі потенційних можливостей визначає місця “учасників” ситуації – субстанціальних синтаксем.

На підставі морфологічного критерію до предикатів належать частини мови, які виражають значення дії, процесу, стану, якості, кількості. Сутність цих слів відбивають дієслова як головні носії валентності в реченні, вказуючи на модально-часові характеристики та на синтаксичний склад елементарних конструкцій як основу структурних схем речення. Ще В.Гумбольдт писав, що всі інші слова схожі на мертвий матеріал, який чекає свого сполучення, і лише дієслово становить поєднувальну ланку, котра містить у собі життя і поширює його. У лінгвістичній концепції О.О.Потебні дієслово є вічно прогресуючою категорією людської мови. В.В.Виноградов образно охарактеризував дієслово як найсильнішу за змістом частину мови [6, с. 2].

Щодо слів інших частин мови (наприклад, прикметників, прислівників та іменників), то вони набувають валентних властивостей у зв'язку з дієсловом, тобто в результаті їх переміщення в

первинну для дієслова предикатну позицію. Проте, на думку М. Я. Плющ, оскільки предикат, як одиниця семантичної структури речення, є носієм предикативно вираженої ознаки, то його позицію не може займати іменник конкретного предметного значення [5, с. 6]. Тому саме валентна специфіка дієслівного значення дала змогу лінгвістам надати цій одиниці синтаксичного статусу, тобто прирівняти до значення згорнутого речення і поставити дієслово-предикат на ієрархічну вершину реченнєвої структури, вказавши тим самим на його первинну функцію.

Незважаючи на значні успіхи, багато питань все ще залишаються дискусійними та актуальними, і чекають на своє вирішення. Тому, беручи до уваги попередні дослідження, маємо на меті описати семантико-синтаксичну структуру простого елементарного речення-репліки із предикатами дії та стану; з'ясувати особливості реалізації валентної рамки цих одиниць та засоби їх вираження у діалогічному мовленні.

За традицією дієслівні предикати ми поділяємо на дві узагальнені групи – із семантикою дії та із семантикою стану. У широкому розумінні кожне дієслово, позначаючи дію, повинне зараховуватися до предикатів дії. Залежно від смислового значення

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СИНТАКСИСУ	3
Шульжук К. Ф. Функціональні вияви вокатива	3
Щербачук Н. П. Особливості реалізації валентної рамки предикативів дії та стану в простому елементарному реченні-репліці	8
Шкарбан Т. М. Складні конструкції з однорідною супірядністю нерозчленованої структури.....	13
Давнюк С. В. Структурні та функціонально-стилістичні особливості сурядно-підрядних конструкцій у художньому та публіцистичному стилях	17
Ричагівська Ю. Є. Складне речення поетичного мовлення як об'єкт стилістичного синтаксису.....	23
РОЗДІЛ ІІ. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛЕКСИКОЛОГІЇ	27
Адах Н. А. Експресивно-стилістичний потенціал авторських лексичних новотворів (на матеріалі поезії Василя Барки).....	27
Гаврилюк Н. В. Словотворчість київських неокласиків з погляду статистики	31
Максимчук В. В. Складні індивідуально-авторські субстантиви у лексиконі поетів Рівненщини	35
Поліщук О. Г. Авторські новотвори-репрезентанти колірної картини світу в українській поезії ХХ століття.....	40
Біловус Г. Г. Авторське використання фразеологізмів у повістях Тараса Шевченка.....	46
Локайчук С. М. Іншомовні запозичення в українській археологічній терміносистемі	51
Яременко Т. Г. Словотвірний потенціал дієслівної лексики зі значенням часу.....	57
РОЗДІЛ ІІІ. ПРОБЛЕМИ МОВОЗНАВЧИХ ТЕОРІЙ	65
Мединська Н. М. Філософське та лінгвістичне трактування категорії ознаки	65
Архангельська А. М. Родо-статева транспозиція як чинник експресивності маскулінних домінантів (ономасіологічний аспект)	70
Шевчук Т. Б. Концепт <i>щастя</i> в лексичній системі української мови	74
Нікульшина Т. М. Особливості вербальної експлікації лексико-семантичного мікрополя «місцевість» у зіставному аспекті (на матеріалі англійської та української мов)	78
Любимова С. А. Дослідження семантики похідних слів з основою «Flappet».....	85
Войцешук Л. А. До питання філософії мовлення: Ф. де Соссюр, М. Бахтін, Дж. Л. Остін	88
Деменчук О. В. Параметрія семантичної відповідності експерієнтівів (на матеріалі лексики чуттєвого сприйняття англійської, польської та української мов)	91

РОЗДІЛ ІV. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ ТЕКСТУ, СОЦІОЛІНГВІСТИКИ ТА КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ 100

Домилівська Л. В. Лінгвістичні домінанти художнього тексту як вербалізація авторської мовної свідомості.....	100
Чеберяк А. М. Сербіна Т. Г. Чинник особи адресата та його комунікативні ролі в композиційній організації мовленнєвого жанру «відкритий лист».....	104
Воробйова Л. М. Функції телереклами та її мовна форма.....	109
Степанова О. І. Особливості функціонування одиниць українського мовленнєвого етикету на сучасному етапі.....	112
Бобрикова Ю. В. Поетична культура молоді як елемент соціолінгвістики.....	116
Олексівець Л. С. Специфіка публічної монологічної мови.....	121
Дергач Д. В. Лінгвістична інтерпретація функцій топонімів у стилі масової інформації.....	125

РОЗДІЛ V. ПРОБЛЕМИ ТОПОНІМІКИ, ДІАЛЕКТОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ..... 131

Мандрик Н. В. Теоретичні засади вивчення питання про походження слов'янської писемності.....	131
Кирилкова Н. В. Оновлення семантики слова в авторському тексті.....	138
Кузьмич О. О. Топоніміка Холмщини як об'єкт лінгвістичних досліджень.....	140
Мазяр В. В. Структурно-семантична характеристика гончарської лексики в українських західнополіських говірках.....	143

РОЗДІЛ VI. ПРОБЛЕМИ МОВНОЇ ОСВІТИ 148

Шульжук Н. В. Формування комунікативної компетенції студентів-філологів в умовах нового теоретико-інформаційного змісту курсу «Сучасна українська літературна мова».....	148
Лещенко Г. П. Система формування мовної компетенції учнів загальноосвітньої школи.....	153
Гетманчук Н. О. Текст як засіб формування лінгвокраїнознавчої компетенції майбутніх учителів.....	162
Іщук І. С. До проблеми вивчення мовленнєвого етикету в школі.....	168

Наукове видання
Збірник наукових праць
Актуальні проблеми сучасної філології
Мовознавчі студії
Випуск XVII

Упорядкування та наукове редагування
Степанова О.І.

Технічний редактор
Литвак А.М.

ББК 81 Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету.
А 43 Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії.
4 Вип. 17. – Рівне: РДГУ, 2009. – 176 с.
УДК
811.161.2

Здано до набору 25.09.2009р. Підписано до друку 6.11.2009р.
Формат 70x100¹/₁₆.
Папір офсетний. Друк на ризографі.
Гарнітура Times New Roman Cyr.
Умовн. друк. арк. 8.0.
Тираж 300 прим. Зам. 57/1.

Видавничі роботи: редакційно-видавничий відділ РДГУ
33000, м. Рівне, вул. С.Бандери, 12.
Рівненський державний гуманітарний університет.
Адреса редакції: м. Рівне, вул. Остафова, 31; кафедра української мови